Lausunto Eduskunnan talousvaliokunnalle

Timo Miettinen, dosentti, akatemiatutkija
Eurooppa-tutkimuksen keskus
PL 9
00014 HELSINGIN YLIOPISTO

Aika: 21.4.2022 klo 12

Asia: U22/2022 vp
Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksista: ehdotus neuvoston päätökseksi Euroopan unionin omien varojen järjestelmästä annetun päätöksen (EU, Euratom) 2020/2053 muuttamiseksi (omien varojen päätös); ehdotus neuvoston asetuksen vuosia 2021- 2027 koskevan monivuotisen rahoituskehyksen vahvistamisesta annetun asetuksen muuttamiseksi (rahoituskehysasetus)

Kiitän mahdollisuudesta tulla kuulluksi EU:n omien varojen järjestelmään liittyvässä kysymyksessä.

EU-jäsenmaat pääsivät heinäkuussa 2020 sopuun uuden koronakriisin vaikutuksiin keskittyvän elpymisrahaston perustamisesta. Kyse oli poikkeuksellisesta järjestelystä, jossa komissio valtuutettiin ottamaan lainaa ja kanavoimaan sitä jäsenmaille ennen kaikkea niin sanotun elpymisvälineen (RRF) avulla. Järjestely oli oikeudellisesti kertaluontoinen eli vastaavat järjestelyt vaatisivat tulevaisuudessakin yksimielisyyden.

Koska komission lainanottovaltuus oli poikkeuksellinen eikä jäsenmailla ole intressiä kasvattaa maksuosuuksiaan, jäsenmaat velvoittivat komission valmistelemaan ehdotuksia uusista tulonlähteistä. Näistä ensimmäinen toteutunut ehdotus oli muovipakkausjätteeseen kohdistuva maksuosuus, joka ei ole vero vaan kansallisen jäsenmaksuosuuden mukana maksettava maksu.

Omien varojen uudistamisessa ei kyse ole kuitenkaan vain elpymisrahastosta. Kyse on laajemmasta pyrkimyksestä modernisoida perinteisesti kankeaksi miellettyä EU-budjettia, jossa menopuolen muutokset ovat usein olleet pieniä ja jossa tulopuolen uudistukset on usein haluttu torpata erinäisiin syihin vedoten. Tarve uudistaa unionin budjettia erityisesti eurooppalaisia julkishyödykkeitä tukevaan suuntaan on nähty tutkimuskirjallisuudessa tarpeellisena. Poliittisesti suurin este on kuitenkin budjettineuvotteluihin liittyvä yksimielisyyden vaatimus.

Heinäkuussa 2021 EU-komissio julkaisi uuden ilmasto-ohjelmansa, joka tunnetaan nimellä Fit for 55. Lakipaketin tarkoituksena on vastata jäsenmaiden enemmistön toiveeseen ilmastotoimien kiristämisestä, ja sen tavoitteena on laskea EU:n sisäisiä ilmastopäästöjä 55 prosentilla vuoteen 2030 mennessä. Askel on nähty tärkeänä välietappina vuoden 2050 ilmastoneutraalisuustavoitteen saavuttamiseksi. Kokonaisuus pyrkii käytännössä uudistamaan kaikkia ilmaston kannalta olennaisia EU-säädöksiä, kuten päästökauppaa, päästökaupan ulkopuolista taakanjakoa sekä maankäyttöä ja hiilinieluja. Keskiössä ovat tämän lisäksi ennen kaikkea rakentamisen energiatehokkuus, uusiutuva energia sekä ilmastopolitiikan kytkeminen kauppapoliittisiin toimiin niin sanotun hiilivuodon estämiseksi.

Osana pakettia komissio on julkaissut myös ehdotuksensa ilmastotoimiin liittyvästä sosiaalirahastosta (Social climate fund). Rahaston tarkoituksena on vastata ilmastotoimista koituvien sosiaalisten eriarvoisuuksien tasoittamiseen suuntaamalla tukea ennen kaikkea energian hinnankorotuksista kärsiville kansalaisille ja pienyrityksille. Sosiaalisen ilmastorahaston tarkoituksena on jakaa yhteensä noin 72 miljardia euroa vuodesta 2025 vuoteen 2032 ulottuvalla rahoitussektorilla. Rahoitus on tarkoitus maksaa suurelta osin rakennukseen ja tienkäyttöön liittyvillä päästökauppatuloilla. Rahoitus on tarkoitus kytkeä osaksi EU:n omien varojen järjestelmää (ts. EU:n budjettia) ja tästä syystä sen käyttöönotto vaatii myös 2021– 2027 omien varojen käyttöön liittyvän lainsäädännön tarkistamista.

Nyt käsiteltävänä olevan aloitteen ydin on EU:n tulopuolen uudistamisessa ennen kaikkea päästökauppatulon osalta. Käytännössä ehdotus merkitsisi päästökauppatulon osittaista kanavointi EU-budjettiin kansallisten budjettien sijaan. Tämä tapahtuisi käytännössä rinnakkain päästökauppajärjestelmän laajentamisen kanssa. Kansallisen maksuosuuden vähentämiseksi Suomen olisi hyvä suosia ratkaisuja, jotka hyödyntävät mahdollisimman laajasti EU-tason päästökauppatuloa. Koska päästökaupan varat kerätään EU-tasolla, päästökauppatulo olisi myös luontevin lähde kompensaatiomekanismin rahoittamiseksi.

Sosiaalirahaston perusidea kohdentaa tukea nimenomaan kuluttajille tuottajien tai yritysten sijaan on periaatteessa kannatettava. Sosiaalirahastoa suunniteltaessa olisi kiinnitettävä huomiota siihen, että tuet ovat oikein kohdistettu nimenomaan pienituloisimmille kuluttajille eivätkä ne ainoastaan siirry energiahintoihin.

Rahaston jakautumista varten komissio on luonut kaavan, joka ottaa huomioon väestön koon, kansantuotteen koon per henkilö, haavoittuvien kotitalouksien määrän sekä asumiseen liittyvät polttoainepäästöt. Tällaisessa muodossaan rahasto voi kuitenkin hyödyttää enemmän absoluuttisesti rikkaita mutta sosiaalisesti eriarvoisia maita kuin sellaisia maita, jotka ovat absoluuttisesti köyhempiä mutta vähemmän eriarvoisia.

Kunnioittavasti
Timo Miettinen, akatemiatutkija
Eurooppa-tutkimuksen keskus
Helsingin yliopisto